

PASOLINI

Vuitanta anys

Entre la llengua materna i el compromís revolucionari

Pier Paolo Pasolini hauria fet vuitanta anys el proper 5 de març. Un crim encara no del tot esclarit judicialment va posar punt final a la seva vida el 2 de novembre del 1975. Més de vint-i-cinc anys després, la seva memòria encara continua viva a través d'una obra polièdrica, polèmica i pluridisciplinar. Tres articles i una entrevista conformen aquest dossier, que ha estat coordinat per Esteve Riambau.

Fa més d'un quart de segle de l'assassinat de Pier Paolo Pasolini. Eren els anys setanta, anys de guerres, revolucions i terrorisme, però també anys de creences i d'esperances. Encara no s'havia arribat a l'estadi post-tot ni el cinisme s'havia apoderat del discurs de la majoria dels intel·lectuals. En aquell context, la mort de Pasolini, del gran heterodox i maleït, va significar un xoc que molts van interpretar com un assassinat polític. Amb els anys els motius de la seva mort són ja irrelevants, tant els passionals i sentimentals com els polítics, al cap i a la fi, per a un poeta són la mateixa cosa. El final de Pasolini és la conclusió de la tragèdia de la poesia del seu temps, envoltada de destrucció i amarada de sang.

Pasolini no va escriure com un formalista decorativista ni va voler entrar exclusivament en la poesia política oficial. No. Va anar més enllà, des de la "tendresa de la flor" fins a la dialèctica entre la raó revolucionària i la passió regressiva que, tal com ha assenyalat la crítica, es va nodrir a partir d'un dels seus primers poemaris importants, *Le ceneri di Gramsci* (*Les cendres de Gramsci*), datat el 1957. Un dels poemes del llibre, "El plany de l'excavadora" –que obre l'antologia que Josep Ballester i Enric Salom acaben de publicar a Bromera– no pot ser més explícit:

"Sols l'estimar, sols el conèixer/
val, no l'haver estimat./ no l'haver

conegut./ És angoixant/ viure d'un amor extingit..."

Reivindicació del friülès. L'amor mou i remou tota la producció artística i vital del poeta fins a esdevenir una visió del món, que es tradueix a través de diferents disciplines. Plaer i dolor, eros i tànatos omplen la concepció artística d'una vida concebuda sempre amb fe en l'home i en el seu màxim exponent: l'amor. Poeta des de la infantesa –escriu els primers versos als set anys–, la seva primera producció, *Poesie a Casarsa* (1942), està escrita en friülès, la llengua de la seva mare. La vinculació a la llengua materna fa que el jove Pasolini fundi, amb els seus companys universitaris de Bolonya, una acadèmia filològica per a l'estudi de la llengua i la literatura friülesa, que es presenti amb els seus primers poemes a diferents premis i que es decideixi a traduir alguns dels principals poetes moderns –Juan Ramón Jiménez, Valéry, Rimbaud, Verlaine, Eliot...– en aquesta llengua.

D'aquests primers anys literaris són dues novel·les breus, *Actes impurs* i *Amado mio*, publicades pòstumament i traduïdes en un únic volum per Edicions del Mall el 1986. Les dues narracions autobiogràfiques ens mostren un home desinhibit i reflexiu contra el pecat i la pressió dels convencionalismes catòlics, que sempre va tenir molt presents. L'estil de la seva narrativa demostrarà des del primer moment, com també ho

EL TEMPS

Pier Paolo Pasolini era un artista complet i polifacètic: brillant com un renaixentista, complex com un barroc. Els seus poemes s'alternen amb el rodatge de pel·lícules mítiques, recordades encara avui.

farà a la seva obra assagística i cinematogràfica, que la poesia és el tronc de la visió artística del món. En una carta a un interlocutor escriurà: "Jo de la meua poesia sé, tinc l'hàbit de saber, una infinitat de coses, milers de detalls, de raons, de relacions: en definitiva, en tinc una competència la fermesa de la qual és la meua fermesa, la capil·laritat de la qual és la meua capil·laritat. Però precisament per aquest motiu potser no sàpiga què és la meua poesia: ho dic com a objecte, com a pobre objecte acabat perquè com el podríem mantenir infinit?"

El trasllat a Roma. Instal·lat a Roma després de ser acusat de corrupció de menors, retirat de l'ensenyament i expulsat del Partit Comunista, Pasolini descobreix la plenitud del lumpenproletariat romà al qual idolatra. La seva novel·la del 1955, *Nois de la vida* (*Ragazzi di vita*), ha estat processada per obscenitat i és precisament el

poeta i editor Attilio Bertolucci (pare del realitzador cinematogràfic Bernardo) el que li comunica la denúncia. La situació serà recreada en el llarg poema narratiu "Recit", que s'inclou dins del primer poemari important, *Les cendres de Gramsci*, del 1957: "Però per què obligar-me a odiar, a mi/ que gairebé em sento agraït pel mal/ per la meua manera de ser diferent -i per tant odiat-/ quan, fidel i afligit, ja no sé què estimar?"

A Roma s'envolta dels grans autors italians de la postguerra, des de l'esmentat Bertolucci fins als seus amics i col·laboradors Carlo Emilio Gadda i Giorgio Bassani, passant per Elsa Morante, Italo Calvino i Alberto Moravia, entre molts altres. Enmig de la riquesa d'una de les millors literatures del segle XX, *Les cendres de Gramsci* impacten amb força per la bellesa que Pasolini recrea enfrontada al moralisme d'una societat canviant, però també marcada pel moralisme i el purita-

nisme en els diferents àmbits. Pasolini, que havia estat enamorat del poble camperol i senzill de Friül, s'apassiona de la gran Roma, del seu proletariat industrial, de les seves places i de la seva aspra i dolça vida nocturna.

Entra en contacte, així mateix, amb el món del cinema com a guionista d'alguns dels mestres del neorealisme imperant als cinquanta i col·labora, de bon començament, amb tres pesos pesants: Mario Soldati, Federico Fellini i Mauro Bolognini. Són anys de contradiccions, encara força convulsos pel gran trauma de la Segona Guerra Mundial i de l'esfondrament del feixisme a Itàlia. En una carta a Italo Calvino, Pasolini recorda tres fets fonamentals de la seva trajectòria: els seus orígens literaris hermètics, l'excel·lència del seu eros i la mort del seu germà Guido en mans de partisans comunistes. Són tres dels motius d'inspiració del poema que dona títol a *Les cendres de Gramsci*.

Els contes de Canterbury formen part de la mítica Trilogia de la vida.

Pasolini, sempre en companyia de la seva mare, davalla per la ciutat, de domicili en domicili, en un itinerari que descriu precisament al poema "El plany de l'excavadora":

"Pobre com un gat del Colosseu/ vivia en un suburbi tot calç/ i pols, allunyat de la ciutat/ i del camp, estret cada dia/ en un autobús ranquejant/ i cada anada, cada tornada/ era un calvari de suor i d'ansia."

El poeta és capaç de descriure en la intensitat i condensació del seu vers

roc— Pier Paolo Pasolini. Quatre anys després de la sacsejada del primer poemari destacat i de la novel·la polèmica apareix *La religió del meu temps* (*La religione del mio tempo*), el segon gran llibre romà de Pasolini, que recull poemes datats entre el 1955 i el 1960. Segons el mateix autor, en aquest poemari es poden trobar alguns dels eixos fonamentals de la dècada dels seixanta: "La sirena neocapitalista, per una part; la renúncia a la revolució, per una

El final de Pier Paolo Pasolini és la conclusió de la tragèdia de la poesia del seu temps

elements autobiogràfics que superen la majoria de les biografies que s'han publicat sobre la seva vida, fins i tot la del seu cosí, el també fríülès Nico Naldini, d'altra banda especialment recomanable.

La religió del seu temps. *Les cendres de Gramsci* no resulta, però, un fruit aïllat en l'obra de l'artista total, del polifacètic—brillant com un renaixentista i complex com un bar-

altra; i el buit, el terrible buit existencial que de tot plegat se'n deriva." *La religió del meu temps* és un llibre més madur, però també assedegat, ple de sensacions i de les lectures que només un poeta és capaç d'extreure de la vida quotidiana i de tot l'embolcall que pateix la sensibilitat. El poema "La ràbia" condensa la seva situació anímica i estètica: "No crema una flama en aquest infern/ d'aridesa, i aquest àrid furor/

que impedeix al meu cor/ reaccionar a un perfum./ és una runa/ de la passió... Amb quasi quaranta anys/ jo em trobe amb la ràbia, com un jove/ que d'ell no sap més que és nou/ i s'acarnissa contra el vell món/ I, com un jove, sense pietat/ o pudor, no oculte/ aquest estat meu: no tindrè pau, mai."

La inquietud, la manca de pau i la ràbia marquen igualment el tercer gran poemari romà de Pasolini, *Poesia in forma di rosa*. L'estil personal, els referents autobiogràfics i la vinculació ja total al món del cinema queden reflectits gairebé com un dietari, com un diari de rodatge de *Mamma Roma* i de *L'Evangelii segons Mateu*. Es poden trobar també nombroses notes dels viatges del poeta per Àsia i Àfrica. A *Poesia in forma di rosa* hi ha poemes narratius i, fins i tot, cal·ligrames abarrocats com el que dona títol al poemari.

No pot acabar aquest limitat resum sobre la poesia en vers de Pier Paolo Pasolini sense esmentar el gran llibre de consolidació: *Transumanar e organizzar*, publicat el 1971, el mateix any en què s'inicia el rodatge de la seva mítica *Trilogia de la vida* formada per les pel·lícules *El Decameró*, *Els contes de Canterbury* i *Els contes de les mil i una nits*, adaptacions lliures de tres clàssics entre els clàssics. En unes notes a propòsit de *Transumanar e organizzar*, Pasolini es preguntava qui era la persona que va escriure aquest llibre autoreponent-se que "sobretot va prevaler la idea, desesperada però resignada, que la seva vida s'havia empetitit: però, en qualsevol cas, havia augmentat el plaer de viure, en raó de la material disminució del futur".

Profètic en tantes coses, Pasolini va morir el novembre del 1975. Un dels últims poemes del llibre es titulava "Versos de testament": "No hi ha sopar ni dinar ni satisfacció en el món/ que valga una caminada sense fi pels carrers pobres/ on cal ser desgraciats i forts, germans dels gossos."

David Castillo